

ПРОБЛЕМА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Постановка проблеми. Модернізація навчання і виховання, підвищений інтерес громадськості до здоров'язбережувальних технологій, а також увага до особистості суб'єкта освітнього процесу як до самоцінності суспільства вимагають розробки різноманітних форм і методів, спрямованих на фізичний та інтелектуальний розвиток дітей, які підвищують інтерес до фізичної культури, спорту і здорового способу життя та зорієнтовані на формування у них потреби в самостійній руховій діяльності. Отже, на нашу думку, виникає необхідність створення такої системи роботи, щоб забезпечити інтеграцію оздоровчої діяльності в освітню, і що буде сприяти збереженню і зміцненню фізичного та психічного здоров'я дитини, формуванню звички здорового способу життя.

Усе це вимагає розробки моделі взаємодії суб'єктів освітньо-виховного процесу, яка має передбачати підготовку педагогів до вирішення завдань формування в дітей здорового способу життя, до методично-просвітницької роботи з батьками і безпосередньому впливу педагогів і батьків на дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дає нам підстави стверджувати, що проблемою формування здорового способу життя опікуються вчені з різних галузей знань: медицини та фізіології (В. Дубровський, Ю. Лісіцин, Б. Чумаков), психології (О. Осадчук), екології (З. Тюмасева, А. Аменд) та педагогіки (В. Алямовська, Г. Зайцев, Ю. Змановський, М. Лазарєв, О. Морозова, Т. Поштарєва, Л. Татарнікова, О. Толстова, О. Шнейдер та ін.).

Проте слід зазначити, що власне питання формування здорового способу життя багато в чому обумовлено процесом соціалізації індивіда. Розвиток і соціалізація дитини відбувається в певному соціальному середовищі, яке є важливим фактором регуляції її поведінки. У дослідженнях Н. Бордовського, В. Озерова, С. Толстова, О. Трещєвої, С. Філіппової підкреслюється роль соціуму як середовища формування в дітей певного способу життя. Соціальний аспект вирішення проблеми формування здорового способу життя також простежується в роботах В. Петленко та Н. Весєлова. Проблемі формування здоров'язбережувальної культури працівників ДНЗ присвячені праці С. Васильєва, Г. Зайцева, Н. Захарєвич, Е. Луніної.

Виходячи з вищезначеного, інтерес учених до цієї проблеми не є випадковим. Спрямованість особистості на здоровий спосіб життя – процес досить складний і суперечливий, на нього впливають особливості розвитку держави і громадська думка, екологічне середовище, технологія освітньо-виховного процесу, особистість педагогів, а також стан і орієнтація сімейного виховання.

Теоретичні основи здоров'язбережувального супроводу виховного процесу висвітлено у праці О. Толстої, досягнення позитивного результату вона вбачає передусім у гігієнічному вихованні та навчанні дітей. Питання екологічного виховання, що сприяє усвідомленню взаємодії людини і природи, залежності людини від навколишнього середовища, розглядалися А. Аменд, Є. Кушніною, Г. Пономарьовою, З. Тюмасєвою, В. Фокіною. Основою формування здорового способу життя, як зазначає З. Тюмасєва, є фізичне виховання й освіта, оскільки здоров'я, на її думку, є критерієм взаємин людини і природи. Екологічний аспект, на думку ряду авторів (Е. Кушніної, О. Овсянникової, Т. Поштарєвої), сприяє розкриттю взаємозв'язку середовища та організму людини і закріплення у свідомості дитини відчуття своєї єдності з природою.

Постановка завдання. Мету пропонованої статті автори вбачають у вивченні та обґрунтуванні поняття здоров'язбережувальних технологій у психолого-педагогічній, навчально-методичній літературі.

Виклад основного матеріалу. У нових умовах життя пріоритетним напрямом у системі підготовки та організації оздоровчо-виховної роботи постає гармонійний розвиток особистості дітей і зміцнення їх здоров'я. Здоров'язбережувальні технології – це психолого-педагогічні прийоми і методи роботи, технології, наукові підходи до реалізації проблем, що виникають, а також постійне прагнення самого педагога до самовдосконалення.

За визначенням Н. Смирнова, здоров'я формують психолого-педагогічні технології, програми, методи, які спрямовані на виховання в дітей культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють їх збереженню і зміцненню, формуванню уяви про здоров'я як цінність, мотивацію на забезпечення здорового способу життя [4].

Здоров'язбережувальні технології, на думку В. Сонькіна – це:

– умови навчання дитини в ДНЗ (відсутність стресу, адекватність вимог, адекватність методик навчання і виховання);

– раціональна організація навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей, гігієнічних вимог);

– відповідність навчального та фізичного навантаження віковим можливостям дитини;

– необхідний, достатній і раціонально організований руховий режим.

Під здоров'язбережувальною освітньою технологією вчені розуміють систему, що створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення і розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистісного і фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти (дошкільників, вихователів та ін.). До цієї системи входить:

1. Використання даних моніторингу стану здоров'я дітей старшого дошкільного віку, проведеного медичними працівниками, і власних спостережень у процесі реалізації освітньої технології, її корекція відповідно до наявних даних.

2. Врахування особливостей вікового розвитку дошкільників і розробка стратегії, яка відповідає особливостям пам'яті, мислення, працездатності, активності дітей даної вікової групи.

3. Створення сприятливого емоційно-психологічного клімату в процесі реалізації технології.

4. Використання різноманітних видів здоров'язбережувальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, спрямованих на збереження і підвищення резервів здоров'я, працездатності.

При цьому слід зазначити, що одним із пріоритетних завдань дошкільного навчального закладу є концентрація зусиль усього педагогічного колективу на формування здорового способу життя дитини. Це, в першу чергу, стосується умов проживання, харчування, режиму, навчально-пізнавальної діяльності, занять фізичною культурою і спортом та ін.

Здоров'я людини, зокрема дитини дошкільного віку (стан повного фізичного, духовного й соціального благополуччя) залежить від способу життя (до 70%), спадковості (15%), навколишнього середовища (8-10%), медицини (8-10%). Отже, основним завданням у збереженні і зміцненні здоров'я дітей є формування у них культури ЗСЖ. Спосіб життя особистості можна вважати здоровим, якщо ця особистість активно існує в умовах сприятливого психофізичного простору, виявляючи стосовно себе і простору агресивності в небезпечних формах.

На підставі вивчення праць В. Колбанова, І. Соковня-Семенової, Б. Чумакова, Н. Амосова можна виділити основні компоненти ЗСЖ: раціональне харчування, оптимальна для організму рухова активність, дотримання режиму дня (з урахуванням індивідуальних біоритмів), попередження шкідливих звичок і формування корисних звичок, підвищення психоемоційної стійкості, «Змістовне життя» (сенс життя).

Однією зі складових здорового способу життя людини є відмова від руйнівників здоров'я: куріння, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин. Успішна боротьба з тим чи іншим негативним явищем стає більш успішною в тому випадку, коли відомі

причини цього явища. При цьому слід наголосити, що більш важливим є збереження здоров'я з перших років життя дитини.

Поняття «здоров'язбережувальних технологій» з'явилося в педагогічному побуті лише в останні роки. Більшість із педагогів вважають, що це одна або декілька нових педагогічних технологій, альтернативних усім іншим. Але це не так. Мета педагогічної технології полягає в досягненні того чи іншого освітнього результату в навчанні, вихованні, розвитку. При цьому слід зазначити, що збереження здоров'я не може, за визначенням, виступати в якості основної і єдиної мети освітнього процесу, а тільки в якості умови, одним із завдань досягнення головної мети. Поняття «здоров'язбережувальна» належить або до якісної характеристики будь-якої освітньої технології, що показує, наскільки при реалізації даної технології вирішується завдання збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу, або фіксує відповідний пріоритет в ідеології і принципах педагогічної діяльності [2].

Здоров'язбережувальні технології мають бути обов'язковою складовою частиною і відмінною особливістю всієї освітньої системи, тому все, що відноситься до освітньої установи – характер навчання і виховання, рівень педагогічної культури вихователів, умови проведення навчального та виховного процесу тощо – має безпосереднє відношення до проблеми здоров'я дітей.

Здоров'язбережувальна педагогіка, головною особливістю якої є пріоритет здоров'я серед інших напрямків виховної роботи будь-якої освітньої установи, зокрема ДНЗ, включає: послідовне формування в дитячому садку здоров'язбережувального освітнього простору з обов'язковим використанням усіма педагогами таких технологій, щоб отримання дошкільниками освіти відбувалося без шкоди для здоров'я, а також виховання в дітей культури здоров'я, під якою розуміють не тільки грамотність у питаннях здоров'я, яка досягається в результаті навчання, а й практичне втілення потреби вести здоровий спосіб життя, піклуватися про власне здоров'я.

Визначити поняття «здоров'язбережувальні освітні технології» видається коректним, виходячи з родового поняття «освітні технології». Якщо останні відповідають на питання «Як навчати?», то логічним стосовно першого поняття буде відповідь – так навчати, щоб не завдавати шкоди здоров'ю дітям і дорослим.

Термін «здоров'язбережувальні освітні технології» можна розглядати і як якісну характеристику будь-якої освітньої технології, її «сертифікат безпеки для здоров'я», і як сукупність тих принципів, методів педагогічної роботи, які, доповнюючи традиційні технології навчання та виховання, наділяють їх ознакою здоров'язбереження.

Як основні принципи здоров'язбережувальних технологій можна виокремити такі:

– створення освітнього середовища, що унеможливорює такі фактори, які викликають стрес у дітей під час навчально-виховного процесу. Атмосфера доброзичливості, віра в сили дитини, індивідуальний підхід, створення для кожної ситуації успіху є необхідними не тільки для пізнавального розвитку дітей, а й для їх нормального психофізіологічного стану;

– творчий характер освітнього процесу. Навчання без творчої спрямованості нецікаве, а значить, в тій чи іншій мірі, є насильством над собою та іншими. Реалізація творчих завдань досягається використанням на заняттях та в позанавчальній роботі активних методів і форм навчання;

– забезпечення позитивної мотивації освітньої діяльності. Дитина – суб'єкт освіти і навчального спілкування, вона повинна бути емоційно залученою в процес соціалізації, що забезпечує природне підвищення працездатності та ефективності роботи мозку без шкоди для здоров'я;

– побудова навчально-виховного процесу відповідно до закономірностей становлення психічних функцій. Насамперед мається на увазі перехід від спільних дій до самостійних, від дії в матеріальному плані по матеріалізованій програмі, перехід від розгорнутих поетапних дій до згорнутих і автоматизованих;

– облік системної будови вищих психічних функцій. При формуванні базових функцій педагогу важливо брати до уваги всі компоненти даної функції, що обумовлює готовність до формування нової функції;

– надання переваги значимого осмисленого змісту при освоєнні нового матеріалу, навчання «по одиницях, а не за елементами», принцип цілісності;

– усвідомлення дитиною успішності в будь-яких видах діяльності;

– раціональна організація рухової активності. Поєднання методик оздоровлення, навчання та виховання дозволяє домогтися швидкої та стійкої адаптації дитини до умов дитячого садка: до 50% знижуються загальна захворюваність, невідвідування ДНЗ через хворобу, тощо;

– забезпечення адекватного відновлення сил. Зміна видів діяльності, регулярне чергування періодів напруженої роботи і розслаблення, зміна довільної й емоційної активації, є необхідними, щоб запобігти перевтоми дітей;

– забезпечення міцного запам'ятовування. Науково обґрунтована система повторення – необхідна умова здоров'язбережувальних технологій;

– комплексна система загартовування дітей.

Формування культури ЗСЖ – це спонукання до включення в повсякденне життя індивіда різних нових для нього форм поведінки, корисних для здоров'я. Створення навколо дитини інформаційного середовища «Здоров'я», яке не тільки безпосередньо й опосередковано впливає на формування її світогляду, оволодіння знаннями, на основі яких можна грамотно, безпечно і з користю для організму взаємодіяти з навколишнім світом, поступово призведуть до того, що рекомендовані способи зміцнення здоров'я стають звичними і поступово перетворюються в потребу.

Мета здоров'язбережувальних освітньо-виховних технологій – забезпечити дитині можливість збереження здоров'я під час навчання, сформувані в неї необхідні знання, вміння і навички щодо здорового способу життя, навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті.

Саме успішність у навчанні є умовою благополучного самопочуття дитини в ДНЗ, а це досягається шляхом забезпечення кожної можливості розвиватися відповідно до своїх індивідуальних особливостей. Відповідно до цього перед дитячим навчальним закладом постає завдання пошуку технологій, форм і методів, що дозволяють здійснити індивідуалізацію навчання.

Одним із головних питань, що постає перед системою освіти: як забезпечити збереження, зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку.

Освіта – культура – здоров'я є фундаментальною основою здоров'язбережувальної системи, стратегічною метою якої є формування гармонійно розвиненої особистості [1, с. 28].

Зупинимося на кількох концептуальних позиціях такої системи.

1. Цілеспрямований характер усього навчально-виховного процесу з формування культури здоров'я дітей дошкільного віку.

2. Цілісність навчально-виховного процесу. Цілісність передбачає, що всі аспекти навчально-виховного процесу мають бути спрямовані на формування культури здоров'я дітей [1, с. 25].

3. Оновлення змісту освіти та використання здоров'язбережувальних технологій, який потрібно критично засвоїти і втілити в персональний досвід здорового життя особистості.

Наприклад, музика втілює в собі величезний здоров'язбережувальний потенціал, який, на жаль, не завжди використовується в освіті.

4. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища та використання його педагогічних можливостей (клімат здоров'я, культури довіри, особистісного творення).

5. Розвиток рухової активності та облік індивідуально-особистісних можливостей дітей в умовах конкретного навчального закладу.

6. Залучення всіх учасників навчального процесу в різноманітні форми діяльності, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я.

Навчання буде виконувати функцію зміцнення здоров'я підростаючого покоління в тому випадку, якщо здоров'ю будуть не тільки навчати, але здоров'я стане повсякденним способом життя. Приклад такого способу життя повинні показати вихователі, батьки, громадськість.

Висновки. Створення сприятливих умов для збереження і зміцнення здоров'я дітей є найважливішим напрямком діяльності всієї системи дошкільної освіти, в тому числі і в сфері фізичного виховання. Здоров'язберігаюче середовище в дошкільному навчальному закладі представлене системою, яка складається із соціального і предметного компонентів, за допомогою яких педагогічний колектив забезпечує гармонійний розвиток дитини використовуючи здоров'язбережувальні технології.

Перспективи подальших досліджень. Тому вважаємо за необхідне дослідити питання формування творчого ставлення педагога щодо створення в дошкільних навчальних закладах здоров'язберігаючого середовища для дітей, яке є одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Абаскалова Н. П. Теория и практика формирования здорового образа жизни учащихся и студентов в системе "школа-вуз": автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика / Н. П. Абаскалова. – Барнаул, 2000. – 48 с.
2. Белов В.И. Психология здоровья / В.И. Белов. – М. : КСП ; СПб. : Респекс, 1994. – 272 с.
3. Колбанов В.В. Валеология: Основные понятия, термины и определения / В. В. Колбанов. – 2-е изд. – СПб.: Деан, 2000. – 256 с.
4. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н. К. Смирнов. – М.: АРКТИ, 2005. – 184 с.

Чаговец А. І., Апрелева І. В.

Проблема здоров'язбережувальних технологій у науково-педагогічній теорії

Теоретично обґрунтовано поняття та основні принципи здоров'язбережувальної технології як системи, що створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення і розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистісного і фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти. Визначено мету здоров'язбережувальних освітньо-виховних технологій, їх концептуальні позиції.

Ключові слова: здоров'язбережувальна технологія, середовище, здоровий спосіб життя, фізичне здоров'я, суб'єкти освіти, принципи, здоров'я.

Чаговец А. И., Апрелев И. В.

Проблема здоровьесберегающей технологии в научно-педагогической теории

Теоретически обоснованы понятия и основные принципы здоровьесберегающей технологии как системы, что создает максимально возможные условия для сохранения, укрепления и развития духовного, эмоционального, интеллектуального, личностного и физического здоровья всех субъектов образования. Определена цель здоровьесберегающих образовательно-воспитательных технологий, их концептуальные позиции.

Ключевые слова: здоровьесберегающая технология, среда, здоровый образ жизни, физическое здоровье, субъекты образования, принципы, здоровье.

A. Chagovets, I. Apryelyeva

Problem of Health Protection Technology in Scientific and Pedagogical Theory

The paper theoretically grounded concepts and principles of health protection technology as a system that creates the maximum possible conditions for the preservation, enhancement and

development of the spiritual, emotional, intellectual, personal and physical health of all subjects of education. The purpose and concept positions of health protection technology are determined.

Key words: health protection technology, environment, healthy life style, physical health, subject of education, principles, health.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012 р.